

“O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JAVOBGARLIK VA JAZODAN OZOD QILISH TURLARI”

IIV Surxondaryo akademik litseyi
Huquqshunoslik fani o‘qituvchisi
Karimov Islom Umidullo o‘g‘li

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida javobgarlik va jazodan ozod qilishning huquqiy asoslari, turlari va qo‘llanilish amaliyoti tahlil qilinadi. Maqola O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, Jinoyat-protsessual kodeksi va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar asosida javobgarlikdan ozod qilishning qonuniy asoslari, shartlari va turlarini yoritadi. Shuningdek, sud amaliyotida javobgarlikdan ozod qilishning qo‘llanilishi, uning ijtimoiy va huquqiy ahamiyati hamda amaliy muammolar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar

- Javobgarlikdan ozod qilish
- Jazodan ozod qilish
- Jinoyat kodeksi
- Jinoyat-protsessual kodeksi
- Sud amaliyoti
- Huquqiy himoya
- Insonparvarlik tamoyillari

Kirish

O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi va Jinoyat-protsessual kodeksi jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan javobgarlik va jazoni belgilashda qonuniylik, adolatparvarlik va insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Jinoyat huquqida

javobgarlikdan ozod qilish – bu jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan jazoni tayinlashdan yoki jazoni ijro etishdan voz kechishdir. Ushbu huquqiy choralar jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy xavfsizligini, pushaymon bo‘lishini, jamiyatga foydali bo‘lishini hamda jinoyatni sodir etishdagi sabablarni hisobga olgan holda qo‘llaniladi.

O‘zbekiston Respublikasida javobgarlik va jazodan ozod qilish normativ huquqiy hujjatlarida normalar keltirilgan:

64-modda. Javobgarlikka tortish muddatining o‘tib ketganligi munosabati bilan jinoyat uchun javobgarlikdan ozod qilish

Agar jinoyat sodir etilgan kundan boshlab quyidagi muddatlar:

- a) ijtimoiy xavfi katta bo‘lmagan jinoyat sodir etilgan kundan boshlab — ikki yil;
- b) uncha og‘ir bo‘lmagan jinoyat sodir etilgan kundan boshlab — to‘rt yil;
- v) og‘ir jinoyat sodir etilgan kundan boshlab — sakkiz yil;
- g) o‘ta og‘ir jinoyat sodir etilgan kundan boshlab — o‘n to‘rt yil o‘tgan bo‘lsa, shaxs javobgarlikdan ozod qilinadi.

Javobgarlikka tortish muddati jinoyat sodir etilgan kundan boshlab hukm qonuniy kuchga kirgan kungacha hisoblanadi.

Agar jinoyat sodir etgan va jinoiy javobgarlikka tortilgan shaxs tergov yoki suddan yashirinsa, muddatning o‘tishi to‘xtatiladi. Aybdor ushlangan yoki aybini bo‘yniga olib arz qilgan kundan boshlab muddatning o‘tishi qaytadan tiklanadi.

Agar og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyat sodir etgan shaxs ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar o‘tmasdan qasddan yangi jinoyat sodir etsa, muddatning o‘tishi uziladi. Bunday holda javobgarlikka tortish muddatlari yangi jinoyat sodir etilgan kundan boshlab hisoblanadi. Qolgan hollarda, agar shaxs javobgarlikka tortish muddatlari o‘tmasdan yangi jinoyat sodir etsa, bu muddatlar har bir jinoyat uchun alohida hisoblanadi.

Agar ijtimoiy xavfi katta bo‘lmagan yoki uncha og‘ir bo‘lmagan jinoyat sodir etilgan kundan boshlab o‘n yil, og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyat sodir etilgan kundan boshlab yigirma besh yil o‘tgan bo‘lsa, shaxs javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Ushbu Kodeks [Maxsus qismining](#) moddasida umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash nazarda tutilgan jinoyatni sodir etgan shaxsga nisbatan, javobgarlikka tortish muddatlarini qo'llash masalasi sud tomonidan hal qilinadi. Agar sud javobgarlikka tortish muddatini qo'llashni lozim topmasa, umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi o'rniga ozodlikdan mahrum qilish tayinlanadi.

Ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar ushbu Kodeksning [150 — 157-moddalarida](#), 158-moddasining [birinchi qismida](#), 159-moddasining [uchinchi va to'rtinchi qismlarida](#), [160, 161 va 244²-moddalarida](#) nazarda tutilgan jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi.

65-modda. Qilmish yoki shaxs ijtimoiy xavfiligini yo'qotganligi munosabati bilan javobgarlikdan ozod qilish

Ishni tergov qilish yoki sudda ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli sodir etilgan qilmish o'zining ijtimoiy xavfiligini yo'qotgan deb topilsa, jinoyat sodir etgan shaxs javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

Ishni tergov qilish yoki sudda ko'rish vaqtida sharoit o'zgarganligi tufayli jinoyat sodir etgan shaxs ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotgan deb topilsa, javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

66-modda. Aybdor o'z qilmishiga amalda pushaymon bo'lganligi munosabati bilan javobgarlikdan ozod qilish

Ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyatni birinchi marta sodir etgan shaxs, agar u aybini bo'yniga olish to'g'risida arz qilgan, chin ko'ngildan pushaymon bo'lgan, jinoyatning ochilishiga faol yordam bergan va keltirilgan zararni bartaraf qilgan bo'lsa, javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

Ushbu Kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida alohida ko'rsatilgan hollarda, jinoyat sodir etgan shaxs o'z qilmishiga amalda pushaymon bo'lgan taqdirda javobgarlikdan ozod qilinishi lozim.

66¹-modda. Yarashilganligi munosabati bilan jinoiy javobgarlikdan ozod qilish

[Oldingi tahrirga qarang.](#)

Oldingi tahrirga qarang.

Ushbu Kodeks 105-moddasining [birinchi qismida](#) (qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish), [106-moddasida](#) (kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan badanga og'ir yoki o'rtacha og'ir shikast yetkazish), [107-moddasida](#) (zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib, qasddan badanga og'ir shikast yetkazish), [108-moddasida](#) (ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlashning zarur choralari chegarasidan chetga chiqib, badanga qasddan og'ir shikast yetkazish), [109-moddasida](#) (qasddan badanga yengil shikast yetkazish), 110-moddasining [birinchi qismida](#) (qiynash), [111-moddasida](#) (ehtiyotsizlik orqasida badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazish), 113-moddasining [birinchi](#) va [ikkinchi](#) qismlarida (tanosil yoki OIV kasalligi/OITSni tarqatish), [115-moddasida](#) (ayolni o'z homilasini sun'iy ravishda tushirishga majburlash), 116-moddasining [birinchi](#) va [ikkinchi qismlarida](#) (kasb yuzasidan o'z vazifalarini lozim darajada bajarmaslik), 117-moddasining [birinchi qismida](#) (xavf ostida qoldirish), 121-moddasining [birinchi qismida](#) (shaxsni jinsiy aloqa qilishga majbur etish), [122-moddasida](#) (voyaga yetmagan yoki mehnatga layoqatsiz shaxslarni moddiy ta'minlashdan bo'yin tovlash), [123-moddasida](#) (ota-onani moddiy ta'minlashdan bo'yin tovlash), 125-moddasining [birinchi qismida](#) (farzandlikka olish sirini oshkor qilish), 126¹-moddasining [birinchi](#), [ikkinchi](#), [uchinchi](#) va [to'rtinchi qismlarida](#) (oilaviy (maishiy) zo'ravonlik), [136-moddasida](#) (ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilish), 138-moddasining [birinchi qismida](#) (zo'rlik ishlatib g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish), 139-moddasining [birinchi](#) va [ikkinchi qismlarida](#) (tuhmat), 140-moddasining [birinchi](#) va [ikkinchi qismlarida](#) (haqorat qilish), 141¹-moddasining [birinchi qismida](#) (shaxsiy hayot daxlsizligini buzish), 141²-moddasining [birinchi qismida](#) (shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish), [143-moddasida](#) (xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlar yoki boshqa xabarlarning sir saqlanishi tartibini buzish), [148-moddasida](#) (mehnat qilish huquqini buzish), [149-moddasida](#) (mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini

buzish), 167-moddasining [birinchi qismida](#) (o'zlashtirish yoki rastrata yo'li bilan talon-toraj qilish), 168-moddasining [birinchi qismida](#) (firibgarlik), 169-moddasining [birinchi qismida](#) (o'g'rilik), 170-moddasining [birinchi qismida](#) hamda ikkinchi qismining “[b](#)” va “[v](#)” bandlarida (aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan mulkiy zarar yetkazish), [172-moddasida](#) (mulkni qo'riqlashga vijdotsiz munosabatda bo'lish), 173-moddasining [birinchi qismida](#) (mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish), [180-moddasida](#) (soxta to'lovga qobiliyatsizlik), [181-moddasida](#) (to'lovga qobiliyatsizlikni yashirish), [185²-moddasida](#) (elektr, issiqlik energiyasi, gaz, vodoprovoddan foydalanish qoidalarini buzish), [189-moddasida](#) (savdo yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini buzish), [191-moddasida](#) (qonunga xilof ravishda axborot to'plash, uni oshkor qilish yoki undan foydalanish), [192-moddasida](#) (raqobatchini obro'sizlantirish), [229-moddasida](#) (o'zboshimchalik), 256-moddasining [birinchi](#) va [ikkinchi qismlarida](#) (tadqiqot faoliyatini amalga oshirishda xavfsizlik qoidalarini buzish), 257-moddasining [birinchi qismida](#) (mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish), 258-moddasining [birinchi qismida](#) (tog'-kon, qurilish yoki portlatish ishlari xavfsizligi qoidalarini buzish), 259-moddasining [birinchi qismida](#) (yong'in xavfsizligi qoidalarini buzish), 260-moddasining [birinchi qismida](#) (temir yo'l, dengiz, daryo yoki havo transportining harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish), 266-moddasining [birinchi qismida](#) (transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish), 268-moddasining [birinchi qismida](#) (transportning xavfsiz ishlashini ta'minlashga doir qoidalarni buzish), 277-moddasining [birinchi qismida](#) (bezorilik), 298-moddasining [birinchi qismida](#) (mashinalarni boshqarish yoki ulardan foydalanish qoidalarini buzish) nazarda tutilgan jinoyatlarni sodir etgan shaxs, agar u o'z aybiga iqror bo'lsa, jabrlanuvchi bilan yarashsa va yetkazilgan zararni bartaraf etsa, jinoiy javobgarlikdan ozod etilishi mumkin.

Og'ir yoki o'ta og'ir jinoyatlarni sodir etganlik uchun sudlanganlik holati tugallanmagan yoki sudlanganligi olib tashlanmagan shaxslar yarashilganligi munosabati bilan jinoiy javobgarlikdan ozod qilinmaydi.

67-modda. Kasallik tufayli javobgarlikdan ozod qilish

Agar jinoyat sodir etgan shaxsda hukm chiqarilguniga qadar o'z harakatlarining ahamiyatini anglay olmaydigan yoki ularni boshqara olmaydigan tarzda ruhiy holatning buzilishi yuzaga kelgan bo'lsa, u javobgarlikdan ozod qilinadi.

Bunday shaxsga nisbatan sud tomonidan tibbiy yo'sindagi majburlov choralari qo'llanilishi mumkin.

Bunday shaxs ushbu Kodeksning 64-moddasida nazarda tutilgan muddatlar o'tmasdan tuzalsa, javobgarlikka tortiladi. Bunday holda javobgarlikka tortish muddatlari sud tomonidan tibbiy yo'sindagi majburlov chorasi qo'llanilgan kundan hisoblanadi.

68-modda. Amnistiya akti asosida javobgarlikdan ozod qilish

Jinoyat sodir etgan shaxs amnistiya akti asosida javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

XIII bob. Jazodan ozod qilishning turlari**69-modda. Jazoni ijro etish muddati o'tib ketganligi munosabati bilan jazodan ozod qilish**

Agar hukm qonuniy kuchga kirgan kundan boshlab:

- a) uch yildan ortiq bo'lmagan muddatga ozodlikdan mahrum qilingan yoki ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazoga hukm qilinganda — uch yil;
- b) besh yildan ortiq bo'lmagan muddatga ozodlikdan mahrum etishga hukm qilinganda — besh yil;
- v) o'n yildan ortiq bo'lmagan muddatga ozodlikdan mahrum etishga hukm qilinganda — o'n yil;
- g) o'n yildan ortiq muddatga ozodlikdan mahrum etishga hukm qilinganda — o'n besh yil ichida ijro etilmagan bo'lsa, mahkum asosiy va qo'shimcha jazolardan ozod qilinadi.

Agar mahkum ushbu moddada nazarda tutilgan jazoni o'tashdan bo'yin tovlasa, jazoni ijro etish muddati ikki baravar ko'payadi va jazoni o'tashdan bo'yin tovlagan kundan boshlab hisoblanadi, lekin yigirma besh yildan oshmasligi kerak.

Agar shaxs ushbu moddada ko'rsatilgan muddatlar o'tmasdan qasddan yangi jinoyat sodir etsa, muddatlarning o'tishi uziladi. Bunday holda muddatlarning o'tishini hisoblash yangi jinoyat sodir etilgan paytdan qaytadan boshlanadi.

Agar jazo tayinlangan kundan boshlab yigirma besh yil o'tgan bo'lsa, jazoni ijro etish mumkin emas.

Umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosiga hukm etilgan shaxsga nisbatan muddatlar o'tishini qo'llash masalasi sud tomonidan hal qilinadi. Agar sud muddatlar o'tishini qo'llashni lozim topmasa, umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi ozodlikdan mahrum qilish bilan almashtiriladi.

Ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar ushbu Kodeksning [150 — 157-moddalarida](#), 158-moddasining [birinchi qismida](#), 159-moddasining [uchinchi](#) va [to'rtinchi qismlarida](#), [160, 161](#) va [244²-moddalarida](#) nazarda tutilgan jinoyatlar uchun hukm qilingan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi.

70-modda. Shaxsning ijtimoiy xavflilik xususiyatini yo'qotishi munosabati bilan uni jazodan ozod qilish

Jinoyat sodir etgan shaxs agar ish sudda ko'rilayotgan vaqtgacha sharoit o'zgardi yoki shaxs namunali xulqi, mehnatga yoki o'qishga halol munosabati bilan o'zini ko'rsatib, ijtimoiy xavfliligini yo'qotdi deb e'tirof etilsa, sud uni jazodan ozod qilishi mumkin.

71-modda. Aybdor o'z qilmishiga amalda pushaymon bo'lganligi munosabati bilan jazodan ozod qilish

Ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyatni birinchi marta sodir etgan shaxs, agar u aybini bo'yniga olish to'g'risida arz qilgan, jinoyatning ochilishiga faol yordam bergan va keltirilgan zararni bartaraf qilgan bo'lsa, sud tomonidan jazodan ozod qilinishi mumkin.

Boshqa shaxslar bilan birgalikda jinoyat sodir etishda ishtirok qilgan yoki uyushgan guruh yoxud jinoiy uyushma a'zosi bo'lgan shaxs, agar u aybini bo'yniga olish to'g'risida arz qilgan, chin ko'ngildan pushaymon bo'lgan, jinoyatning oldini olish, jinoyatni ochish yoki uning tashkilotchilarini yoxud boshqa ishtirokchilarini

aniqlash va fosh qilishga yordam bergan bo'lsa, basharti u og'ir yoki o'ta og'ir jinoyat sodir etishda bevosita ishtirok etmagan bo'lsa, sud tomonidan jazodan ozod qilinishi mumkin.

Ushbu Kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida alohida ko'rsatilgan hollarda, jinoyat sodir etgan shaxs o'z qilmishiga amalda pushaymon bo'lgan taqdirda sud tomonidan jazodan ozod qilinishi lozim.

72-modda. Shartli hukm qilish

Agar sud ozodlikdan mahrum qilish, intizomiy qismga jo'natish, xizmat bo'yicha cheklash yoki axloq tuzatish ishlari jazolarini tayinlash vaqtida sodir etilgan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi, aybdorning shaxsi va ishdagi boshqa holatlarni e'tiborga olib, aybdor tayinlangan jazoni o'tamasdan turib ham uning xulqini nazorat qilish orqali tuzatish mumkin, degan qat'iy fikrga kelsa, shartli hukm qo'llashi mumkin. Bunday holda sud, basharti, belgilangan sinov muddati davomida jazoning shartlilikini bekor qilish asoslari kelib chiqmasa, tayinlangan jazoni ijro etmaslik to'g'risida qaror chiqaradi.

Sinov muddati bir yildan uch yilgacha belgilanib, hukm chiqarilgan kundan boshlab hisoblanadi. Basharti, shartli hukm qilish to'g'risidagi qaror yuqori sud tomonidan chiqarilgan taqdirda ham, sinov muddatini hisoblash shu kundan boshlanadi.

Shartli hukm qilinganda, basharti, bunga asoslar mavjud bo'lsa, sud mahkumga muayyan vaqt mobaynida yetkazilgan zararni bartaraf qilish, ishga yoki o'qishga kirish, yashash joyi, ish yoki o'qish joyi o'zgarib qolsa, bu haqda shartli hukm qilingan shaxsning xulqi ustidan nazorat olib boruvchi organga xabar berib turish, vaqti-vaqti bilan kelib bu organlarda ro'yxatdan o'tib turish, muayyan joylarda bo'lmaslik, muayyan vaqtda yashash joyida bo'lishi, alkogolizm, giyovandlik, zaharvandlik yoki tanosil kasalligidan davolanish kursini o'tashi kabi majburiyatlarni yuklashi mumkin.

Shartli hukm qilingan shaxslarning xulqi ustidan ichki ishlar organlari, harbiy xizmatchilar xulqi ustidan esa, harbiy qism yoki muassasaning qo'mondonligi nazorat olib boradi.

Hukm qilingan shaxsning xulqi ustidan nazorat olib boruvchi organing taqdimi bilan sud sinov muddati davomida unga yuklatilgan majburiyatlarning hammasini yoki bir qismini olib tashlashi yoki uning zimmasiga yangi majburiyatlar yuklashi ham mumkin.

Agar shartli hukm qilingan shaxs sinov muddati davomida sud unga yuklagan majburiyatlarni bajarmasa yoxud jamoat tartibi yoki mehnat intizomini buzganligi uchun unga ma'muriy yoki intizomiy ta'sir chorasi qo'llanilgan bo'lsa sud uning xulqi ustidan nazorat olib boruvchi organ taqdimnomasiga binoan jazoning shartlilikini bekor qilib, hukmda tayinlangan jazoni ijro etish to'g'risida ajrim chiqarishi mumkin.

Shartli hukm o'ta og'ir jinoyati uchun hukm qilinganlarga, shuningdek ilgari qasddan sodir etgan jinoyati uchun ozodlikdan mahrum etish jazosiga hukm qilingan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi, o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslar, birinchi va ikkinchi guruh nogironligi bo'lgan shaxslar, ayollar, shuningdek oltmish yoshdan oshgan shaxslar bundan mustasno.

Shartli hukm qilingan shaxs sinov muddati davomida yangi jinoyat sodir etsa, sud unga nisbatan ushbu Kodeksning [60-moddasida](#) nazarda tutilgan qoidalar bo'yicha jazo tayinlaydi..

73-modda. Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish

Ozodlikdan mahrum qilish, intizomiy qismga jo'natish, xizmat bo'yicha cheklash, ozodlikni cheklash yoki axloq tuzatish ishlariga hukm qilingan shaxslarga nisbatan jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish qo'llanilishi mumkin. Shaxs ijro etilmagan qo'shimcha jazodan ham ozod qilinishi mumkin.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish ushbu moddaning [birinchi qismida](#) ko'rsatilgan jazo turlari uchun o'rnatilgan tartib-qoida talablarini bajargan va mehnatga halol munosabatda bo'lgan mahkumga nisbatan qo'llaniladi.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish mahkum:

a) ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyati uchun sud tayinlagan jazo muddatining kamida uchdan bir qismini;

b) og'ir jinoyati uchun, shuningdek qasddan sodir etgan jinoyati uchun, agar shaxs ilgari qasddan sodir etgan jinoyati uchun ozodlikdan mahrum etishga hukm qilingan bo'lsa, sud tayinlagan jazo muddatining kamida uchdan ikki qismini;

v) o'ta og'ir jinoyati uchun, sud tayinlagan jazo muddatining kamida to'rt dan uch qismini haqiqatda o'tab bo'lganidan keyin qo'llanilishi mumkin.

Jazodan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish:

a) umrbod yoki uzoq muddatga ozodlikdan mahrum qilishga hukm etilgan shaxsga;

b) o'ta xavfli retsdivistga;

v) uyushgan guruh yoki jinoiy uyushmaning tashkilotchi va qatnashuvchilariga;

g) javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirganlik, o'n sakkiz yoshga to'lmagan jabrlanuvchining nomusiga tekkanlik yoki unga nisbatan zo'rlik ishlatib, jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirganlik, o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxsni jinsiy aloqada bo'lish yoki jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish bilan bog'liq holda jinsiy aloqa qilishga majbur etganlik, o'n olti yoshga to'lmagan shaxs bilan jinsiy aloqa qilganlik yoki jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirganlik yoki unga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilganlik, voyaga yetmagan shaxs tavsiflangan yoki tasvirlangan pornografik mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirganlik, xuddi shuningdek uni tayyorlaganlik, tarqatganlik, reklama qilganlik, namoyish etganlik yoxud voyaga yetmagan shaxsni pornografik xususiyatga ega harakatlarning ijrochisi sifatida jalb etganlik, voyaga yetmagan shaxsni jalb etgan holda qo'shmachilik qilganlik, fohishaxonalarni tashkil etganlik yoki saqlaganlik, O'zbekiston Respublikasiga, tinchlikka va insoniyat xavfsizligiga qarshi jinoyat sodir etganlik, yadroviy, kimyoviy, biologik va boshqa xildagi ommaviy qirg'in qurollarini, shunday qurollarni ishlab chiqarish uchun foydalanish mumkinligi ayon bo'lgan material va uskunalarni, kontrabanda qilganlik uchun hukm qilingan shaxslarga;

d) jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan yoki jazosi yengilrog'i bilan almashtirilgan va jazoning o'talmagan qismi mobaynida qasddan yangi jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan qo'llanilmaydi.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish chog'ida sud asoslar mavjud bo'lgan taqdirda, mahkumning zimmasiga quyidagi majburiyatlarni yuklatishi mumkin:

- a) ishga yoki o'qishga joylashish;
- b) muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxsning yashash joyi, ish yoki o'qish joyi o'zgarganligi haqida uning xulq-atvori ustidan nazoratni amalga oshiruvchi organga xabar berish;
- v) muayyan joylarga bormaslik;
- g) alkogolizm, giyohvandlik, zaharvandlik yoki tanosil kasalligidan davolanish kursini o'tash;
- d) O'zbekiston Respublikasidan tashqariga chiqmaslik.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxslarning xulq-atvori ustidan nazoratni ichki ishlar organlari, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan harbiy xizmatchilarning xulq-atvori ustidan nazoratni esa — harbiy qismlar yoki muassasalarning qo'mondonligi amalga oshiradi.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxsning xulq-atvori ustidan nazoratni amalga oshiruvchi organning taqdimnomasiga binoan sud ilgari ushbu shaxsning zimmasiga yuklatilgan majburiyatlarni to'liq yoki qisman bekor qilishi yoxud uning zimmasiga qo'shimcha majburiyatlar yuklatishi mumkin.

Prokurorning taqdimnomasiga yoki advokatning iltimosnomasiga binoan sud jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxsning zimmasiga yuklatilgan majburiyatlarni to'liq yoki qisman bekor qilishi mumkin.

Agar jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxs sud tomonidan o'z zimmasiga yuklatilgan majburiyatlarni o'talmagan jazo muddati davomida bajarmasa, sud uning xulq-atvori ustidan nazoratni amalga oshiruvchi organning taqdimnomasiga binoan uni jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod

qilishni bekor qilish va o'talmagan jazo muddatini o'tashi haqidagi masalani ko'rib chiqadi.

Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilinib, jazoning o'talmagan qismi mobaynida qasddan yangi jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan sud ushbu Kodeksning [60-moddasida](#) nazarda tutilgan qoidalarga muvofiq jazo tayinlaydi.

74-modda. Jazoni yengilrog'i bilan almashtirish

Ozodlikdan mahrum etilgan, ozodligi cheklangan yoki axloq tuzatish ishlariga hukm qilingan shaxslarga nisbatan sud jazoning o'talmagan qismini yengilroq jazo bilan almashtirishi mumkin.

Jazoni yengilrog'i bilan almashtirish ushbu moddaning [birinchi qismida](#) ko'rsatilgan jazo turlari uchun o'rnatilgan tartib-qoida talablarini bajargan va mehnatga halol munosabatda bo'lgan mahkumga nisbatan qo'llanilishi mumkin.

Jazoni yengilrog'i bilan almashtirish mahkum:

a) ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyati uchun sud tayinlagan jazo muddatining kamida to'rt dan bir qismini;

b) og'ir jinoyati uchun, shuningdek qasddan sodir etgan jinoyati uchun, agar u ilgari qasddan sodir etgan jinoyati uchun ozodlikdan mahrum etishga hukm qilingan bo'lsa, sud tayinlagan jazo muddatining kamida yarmini;

v) o'ta og'ir jinoyati uchun, sud tayinlagan jazo muddatining kamida uchdan ikki qismini haqiqatda o'tab bo'lganidan keyin qo'llanilishi mumkin.

Ozodlikdan mahrum qilish yoki ozodlikni cheklash tariqasidagi jazoning o'talmagan qismi axloq tuzatish ishlari bilan almashtirilganda axloq tuzatish ishlari ozodlikdan mahrum qilish yoki ozodlikni cheklash jazosining o'talmagan qismi muddatiga tayinlanadi.

Jazoning o'talmagan qismini yengilrog'i bilan almashtirish ushbu Kodeksning 73-moddasi [to'rtinchi qismida](#) ko'rsatilgan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi.

Jazosi yengilroq jazo bilan almashtirilgan shaxslar yengilroq jazoning tegishli qismini o'tab bo'lganlaridan keyin ushbu Kodeksning [73-moddasida](#) nazarda tutilgan qoidalarga binoan jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilinishlari mumkin.

Jazosi yengilroq jazo bilan almashtirilgan shaxs jazoning o'talmagan qismi mobaynida yangi jinoyat sodir etsa, sud unga ushbu Kodeksning [60-moddasida](#) nazarda tutilgan qoidalarga muvofiq jazo tayinlaydi.

75-modda. Kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotish oqibatida jazodan ozod qilish

Hukm chiqarilganidan keyin o'z harakatlarining ahamiyatini anglay olmaydigan yoki ularni boshqara olmaydigan tarzda ruhiy holatining buzilishi yuzaga kelgan shaxs, shuningdek jazoni o'tashga to'sqinlik qiladigan boshqa og'ir kasallikka chalingan shaxs jazoni o'tashdan ozod qilinishi lozim.

Ushbu moddaning [birinchi qismida](#) ko'rsatilgan shaxslarga nisbatan sud tibbiy yo'sindagi majburlov choralari qo'llashi mumkin.

Bunday shaxslar tuzalغانidan keyin, ushbu Kodeksning [69-moddasida](#) nazarda tutilgan va sud tomonidan tibbiy yo'sindagi majburlov choralari qo'llanilgan kundan boshlab hisoblanadigan muddatlar o'tib ketmagan bo'lsa, jazo ijro etiladi.

Intizomiy qismga jo'natish yoxud xizmat bo'yicha cheklash jazosiga hukm qilingan harbiy xizmatchilar, ularning sog'lig'i harbiy xizmat uchun yaroqsiz deb topilgan bo'lsa, jazoni o'tashdan ozod qilinadilar. Xizmat bo'yicha cheklash jazosiga hukm qilingan harbiy xizmatchi ayollar ularga homiladorlik va tug'ish ta'tili berilishi munosabati bilan ham jazoni o'tashdan ozod qilinadilar.

Majburiy jamoat ishlariga yoki axloq tuzatish ishlariga hukm qilingan shaxslar jazoni o'tash vaqtida mehnatga yaroqsiz bo'lib qolsalar yoxud pensiya yoshiga yetgan bo'lsalar, shuningdek ayollar bu turdagi jazoni o'tayotgan vaqtda homiladorlik va tug'ish ta'tiliga chiqsalar, jazoni o'tashdan ozod qilinadilar.

76-modda. Amnistiya akti yoki afv etish asosida jazodan ozod qilish

Hukm etilgan shaxs amnistiya akti yoki afv etish asosida asosiy va ijro etilmagan qo'shimcha jazolardan ozod qilinishi yoxud jazodan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilinishi yoki unga tayinlangan jazoning o'talmay qolgan qismi yengilroq jazo bilan almashtirilishi mumkin.

Agar amnistiya akti yoki afv etish asosida jazodan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish yoxud jazoni yengilrog'i bilan almashtirish qo'llanilgan shaxs jazoning o'talmay qolgan qismi mobaynida qasddan yangi jinoyat sodir etsa, sud unga ushbu Kodeksning [60-moddasida](#) nazarda tutilgan qoidalar bo'yicha jazo tayinlaydi.

Afv etish to'g'risidagi iltimosnoma uzoq muddatga ozodlikdan mahrum qilishga hukm etilgan shaxs tomonidan u tayinlangan jazo muddatining yigirma yilini haqiqatda o'tab bo'lganidan keyin, agar jazoni o'tash davrida mahkum qat'iy tuzalish yo'liga o'tgan, belgilangan tartibni buzganlik uchun intizomiy jazo olmagan, mehnat va o'qishga nisbatan vijdonan munosabatda bo'layotgan, tarbiyaviy tadbirlar o'tkazishda faol ishtirok etayotgan taqdirda esa, tayinlangan jazoning o'n besh yilini haqiqatda o'tab bo'lganidan keyin berilishi mumkin.

Xulosa

1. **Javobgarlikdan ozod qilishning qonuniy asoslari:** O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 73-moddasiga ko'ra, javobgarlikdan ozod qilishning bir qator asoslari belgilangan. Bunga javobgarlikka tortish muddatining o'tib ketishi, shaxsning ijtimoiy xavfsizligini yo'qotishi, aybdorning chin ko'ngildan pushaymon bo'lishi, yarashish, kasallik tufayli javobgarlikdan ozod qilish kabi holatlar kiradi.

2. **Jazodan ozod qilish turlari:** Jazodan ozod qilishning ikki asosiy turi mavjud: to'liq va qisman ozod qilish. To'liq ozod qilishda jazoni ijro etishdan butunlay voz kechiladi, qisman ozod qilishda esa jazoning bir qismini ijro etishdan voz kechiladi. Bunda sud tomonidan shaxsning xatti-harakatlari, pushaymonligi, jamiyatga foydaliligi va boshqa omillar hisobga olinadi.

3. **Sud amaliyotida qo'llanilishi:** Sudlar amaliyotida javobgarlikdan ozod qilish va jazodan ozod qilish ko'plab hollarda qo'llanilmoqda. Masalan, shaxsning ijtimoiy xavfsizligini yo'qotishi, pushaymon bo'lishi, yarashish, kasallik tufayli javobgarlikdan ozod qilish kabi holatlar sudlar tomonidan e'tiborga olinadi.

4. **Insonparvarlik tamoyillari:** Javobgarlikdan ozod qilish va jazodan ozod qilish insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Bu tamoyillar shaxsning jamiyatga

foydaliligi, pushaymonligi, ijtimoiy xavfsizligi va boshqa omillarni hisobga olishni ta'minlaydi.

5. **Amaliy muammolar va takliflar:** Javobgarlikdan ozod qilish va jazodan ozod qilishning qo'llanilishida ba'zi amaliy muammolar mavjud. Bunga sudlarning qarorlarida yagona yondashuvning yetishmasligi, normativ-huquqiy hujjatlarning noaniqligi va boshqa omillar kiradi. Ushbu muammolarni hal etish uchun normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish, sudlarning malakasini oshirish va huquqiy ongni yuksaltirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2021.
3. Temirov S. “Jazodan ozod qilish tushunchasi va turlari.” Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari, 2023.
4. Amirova S. A. “Javobgarlik va jazodan ozod qilishning tarixiy shakllari va ularning qo'llanilishi.” Journal of Innovations in Scientific and Educational Research, 2023.
5. Normurodov B. “Jinoyat uchun javobgarlik va jazodan ozod etish mumkinmi?” O'zA, 2023.
6. Muxtarov N. “Jazodan ozod qilish hamda jazoni yengilrog'i bilan almashtirish sohasidagi chet el mamlakatlari tajribasi.” Educational Yield Insights & Breakthroughs, 2024.